

A néma tartomány – tanévnyitó előtt

PUBLICISZTIKA - LXV. évfolyam, 35. szám, 2021. szeptember 3.

Az új tanév kezdetét egy gyökeresen átalakított felsőoktatás várja – gyakorlatilag teljes csendben. Az egyetemek, az a 21 intézmény, amelyben ma már a hallgatóknak több mint kétharmada tanul, beletörődéssel vegyes szkepszissel léptek át az új időszámításba. A legutóbb augusztus 1-jével alapítványi, pontosabban „közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványi” felügyelet alá, röviden és most már a törvény betűje szerint is *kekva* alá tartozó tíz egyetem a külső szemlélő előtt szinte észrevétlenül váltott alakot.¹

Pedig a változás radikális: Európában, sőt a világon egyedülálló módon egyik napról a másikra magánkézbe adták az állami felsőoktatás javát, homályos és ma már egyre kétségesebb előnyöket helyezve kilátásba.² Egyelőre hat intézmény maradt ki a „szórásból”, amelyek közül egy biztosan nem is kerülhet majd bele, hiszen a rendvédelmi és katonai képzést is folytató Nemzeti Közsolgálati Egyetem esetében ilyesmiről szó sem lehet, a többiek pedig a választásokig már biztosan maradnak a jelen formájukban.

Money, money, money

Amint a puding próbája az evés, úgy a *kekva* próbája a költségvetés, hiszen emlékszünk, milyen ígérekkel vették rá az átalakulási hullámhoz idén csatlakozott tíz egyetemet, hogy többé vagy kevésbé egyhangú döntésekkel beadják a derekukat. A két eltérő típusú, azaz hitel- és segélyalapú 1500 milliárdos extra támogatást az EU rekonstrukciós alapjából szándékozták szétosztani, és voltak szenátusi ülések még januárban, amelyeken konkrét építkezések terveit is felvillantották, máshol meg a rektor rezignáltan indokolta meg, miért támogatja a váltást: *„Ajánlatot kaptunk, amelyet nem ezüsttálcán, glaszékesztyűben szervíroztak, hanem le kell hajolni érte. Ott is hagyhatjuk. Ennek lehetnek előnyei és kockázatai. Én úgy döntöttem, támogatni fogom az előterjesztést, hiszen új lehetőségek nyílnak ki az egyetem előtt, és a kapcsolódó kockázatok eltörpülnek ezek mellett.”³*

A kockázatok azonban a végén nem törpültek el: előbb az EU-csomag hitelrészéről mondott le a kormány(fő), aztán már az EU Bizottság emelt kifogásokat a segélyre benyújtott tervekkel szemben, ezért pillanatnyilag füstbe ment ez a hatalmas összeg, ami számjegyekkel kiírva így fest: 1 500 000 000 000. Persze azonnali kárpótlásként újabb ígéreteket kaptunk, miszerint a kormány majd, úgymond, megelégedez az EU-tól nekünk járó támogatást, de most mindössze addig jutottunk el, hogy Palkovics miniszter jövőre megduplázza a felsőoktatás költségvetését. Legalábbis ő ezt ígéri, miközben a 2022. évi költségvetés már meg van szavazva, és abban az idején nagyságrendben van előírva a szféra támogatása.⁴

Persze mindig lehet módosítani, hiszen a *Magyar Közlöny* tartalmának jelentős részét az teszi ki, milyen összegeket hova helyez át a kormány, ráadásul az új rendszerben az egyes intézményekkel egyenként kötik meg a szerződéseket 3-5 évre, amit aztán feltehetőleg nem hoznak nyilvánosságra, tehát kérdéses, hogy össze lehet-e majd adni, mennyit költ államunk erre a célra.

A szerződések egyébként, mint várható volt, rohammunkával készülnek. Júliusban körleveleket írtak az intézményeknek, amelyek szerint jövőbeli hallgatói létszámok, publikációs adatbázisok, OTDK-eredmények, külföldi oktatók és még egy csomó más számszerűsíthető adat alapján, ismeretlen szorzószámokkal állapítják majd meg a különféle „normatívákat”. Az eddigi gyakorlatot ismerve aligha lehet másra számítani, mint hogy az elmúlt évek költségvetési számaiból kiindulva gyakorlatilag ismét

bázisra tervezik meg a jövőt – de most több helyet hagyva a kivételezésnek, hiszen ki és milyen alapon tudja majd kívülről ellenőrizni a számításokat? Az egyetemek egymás közötti összehasonlítása ekképpen az álmok világába fog tartozni, pontosabban majd mindig megvárjuk a nemzetközi rangsorokat, hogy lássuk, hol is vagyunk, vagy inkább hová csúsztunk lejjebb.

Mindezt annak ellenére, hogy már most is akadtak kivételezettek: az évekkel ezelőtt jelentős részvényvagyonnal megajándékozott Corvinus mellé (mindössze!) két „kekva-egyetem” került: a Semmelweis és az új alapítású sárospataki Tokaj-Hegyalja bortudományi csúcsiskola. Ez a tény már eleve kétségbe vonja az átalakítások fölött bábáskodó kormányemberek tódításait (vagy lódításait), miszerint az alapítványi egyetemek külföldön mennyire sikeresek, amit többnyire amerikai példákkal igyekeznek illusztrálni. Miközben elfeledkeznek arról, hogy ott a megalapításukkor rájuk hagyományozott vagyon több mint elégséges az egyetem fenntartásához, és nem az állam köldökzsinórján lógnak, mint nálunk a Corvinus kivételével az összes többi. Itt jegyzem meg, hogy a *kekvasítással* átadott épület-, föld- stb. vagyont rendszeresen, mintegy lopakodva egyre újabb vagyontárgyakkal fejelik meg.⁵ A *K-monitor* okulásunkra másfél hónapja megpróbált leltárt csinálni a 10 000 milliárd nagyságrendű közvagyon-magánosításból: érdemes tanulmányozni.⁶

Az már csak a selyemzsinór a csomagon, hogy az új tulajdonosoktól, vagyis a kuratóriumoktól (km.) az állam az ingyen odaajándékozott vagyont adott esetben visszavásárolhatja (!) – ami még annál is rosszabb üzlet mindannyiunk számára, mint amit újabban a felsőoktatással is leszerződő Mészáros Lőrinc talált ki a Mátrai Erőműre.⁷ De térjünk vissza a két kistafírozott egyetemhez. A Semmelweis a kb. 85 milliárd értékű (eddig állami tulajdonú) Richter-részvényeket azért kapta, hogy bekerüljön a világ 100 legjobb egyeteme közé.⁸ Tekintsünk most el attól, hogy ugyanerre a célra a Fudan kb. 500 milliárdot adnak – pontosabban vesznek fel kínai hitelből, és kérdezzük meg, hogy a Semmelweis mostani „helyezésével” a rangsorokban nagyjából azonosan besorolt három másik orvosképző egyetem vajon miért nem részesülhet hasonló elbánásban. Felteszem, hogy a győztest nem sorsolással választották ki...

Érdemes nézegetni a km.-ok névsorát is, bár arra nincs terünk, hogy minden kinevezettet megvizsgáljunk; ezt még az elfogulatlansággal nem vádolható portálok sem tették meg.⁹ Igaz, a talán legfontosabb szereplőt, a vagyonellenőrt, akit a km. és a Felügyelőbizottság közösen választ ki, és aki egyedül tehet feljelentést, ha a *kekva* nem szabály szerint működik, jobbra sehol sem nevezik meg.¹⁰ A csak neveket és beosztásokat tartalmazó listák alapján könnyen leszűrhetjük, hogy vannak a felsőoktatáshoz, illetve az adott egyetemhez közelebb álló testületek, és vannak olyanok, amelyekben gazdasági vagy politikai érdekek uralkodnak.¹¹ Sajátos helyzetet eredményez nemcsak az, hogy aktív miniszterek és államtitkárok foglalnak helyet a km.-okban vagy éppen azok csúcsán, beleértve magát a felsőoktatásért felelős államtitkárt, Bódis Józsefet, aki ilyenképpen tér vissza anyaegyetemére Pécsre, hanem az is, hogy a km.-ok nagyjából egynegyedébe beültették az éppen regnáló rektort. Összeférhetetlenség miatt az esetleges továbbszolgáltatásáról nyilván nem dönthet, de utódja kiválasztásában bizonyára komoly szava lehet. (És a Testnevelési Egyetemen már meg is szavazták Mocsai örökösét, aki szintén gyakorlati szakember.)¹²

De még Bódis pécsi km.-elnökségét is sikerült überelni. A hónapok óta tartó csönd után,¹³ amiről már azt gondolhattuk, hogy a kormány által rendszeresen kutatott fókuszcsoporthoz jól fölgerjesztett idegenellenessége ezt a projektjüket is ellehetetlenítette, a múlt hét végén robbant, vagy inkább csak pukkant az újabb Fudan-bomba: megalakult és bejegyezték a Fudan idetelepítését előkészítő alapítványt, amelynek nem más az elnöke, mint maga a miniszter, Palkovics László.¹⁴ (Még az is lehet, hogy csak a kínai fél megnyugtatóására léptek a csupa magyar tagból álló km. felállításával.) Ha én vicclapot szerkesztenék, akkor felvázolnám a km.-elnökök, vagyis közvetve az egyetemek „csípésrendjét”, Palkovicstól kezdve Stumpf Istvánon és Varga Juditon át, mondjuk, egészen Csizmadia Norbertig. Nagyszerű puzzle-kirakási problémák adódnak Csányi Sándor bankelnök és nagyvállalkozó vagy Sziijártó külügyminiszter (de csak km.-tag!) pozícióinak megtalálásában a ranglétrán.

De miért csodálkozunk, hiszen hazánk minden bizonnyal egyedülálló a tekintetben, hogy nálunk egy ipari-

gazdasági minisztérium felügyeli a teljes felsőoktatást. Nyilván a tanárképzés lebutítása, azaz az iparitanuló-képzéshez való közelítése is ennek köszönhető. Mert ezentúl a tanárképzés is csak addig nyújthat, ameddig a Takaró ér...**15**

Akkor miért?

Sokan számítottunk arra, hogy a *kekvásítás* azért lett olyan sürgős és terjedt ki csaknem az összes egyetemre, mert megjelentek a horizonton az európai rekonstrukciós alapok, és mivel nálunk a fejlesztés (lásd például a sportot) főleg betonköbmétegekben realizálódik, kézben kellett tartani az erre szánt 1500 milliárd sorsát. Most azonban, hogy részben önkéntes lemondás folytán, részben külső kényszerből elillanni látszik a hatalmas beruházások reménye, és csupán a Palkovics által beígért (ál)duplázott büdzsével szűrjük ki az amúgy is elszegényedett intézmények szemét, felmerül a kérdés: „ez a sok szépség mind mire való?”

A válaszhoz nagyobb kört kell kanyarítanunk. Jó tíz éve egy olyan folyamatnak vagyunk a tanúi, amelyet az e folyamatban részt vevő, sőt irányító aktorok sokatmondó háborús metaforákkal igyekeznek ábrázolni. A legújabb (vad?)hajtásai ennek a stilisztikai fordulathoz a keresztes háborúkat idéző *imahadjárat* kifejezés¹⁶ és a Terror Háza környékéről származó tavalyi könyv, amely a korszellemben illeszkedő *Kulturális hadviselés* címet viseli.¹⁷ A terminus lehet új, de a gyakorlat 2010 óta velünk van. Egyik első sokkoló jele a Földrajzinév-bizottság feloszlata volt – egy pszicliscsáré ügy miatt.¹⁸

A közmédia elfoglalása, az alternatív hírforrások (a Klubrádió vidéki csatornáit, majd a maradék, Civil Rádió, vidéki függetlenek stb.) elemészése s ezzel egy időben a kormányhű adók elszaporítása, a nyomtatott, majd az internetes sajtó ellehetetlenítése, illetve átirányítása volt a legsürgősebb feladat. 2018 után eljött az (eddig) utolsó felvonás: a független értelmiség maradék centrumainak felszámolása. És vele párhuzamosan a kultúra számukra hadállásként felfogott pozícióinak megsemmisítése, centralizálása, saját „katonáikkal” való feltöltése; előbb a közoktatás, közművelődés, azután a film, a színház, az irodalom intézményei, és még a múzeumok sem menekülhetnek: a Magyar Nemzeti Múzeumnak még nem volt olyan előképzettségű vezetője, mint a most kinevezett L. Simon László, aki a *Wikipédia* szócikke szerint „író, költő, balettszerző, szerkesztő, vállalkozó, politikus”.¹⁹ Talán csak a zene- és a (nem közterületi) képzőművészet maradt ki eddig az áldozatok hosszú sorából. A mostanra megszületett ideológiát és a háborús nyelvezetet meggyőzően elemzi Farkas Zsolt háromrészes sorozata a *Magyar Narancsban*.²⁰

A CEU elüldözése még 2017-ben kezdődött, a legutóbbi választások után pedig az MTA került sorra. Már korábban is volt egyébként egy, a külső szemlélő számára szinte észrevehetetlen jele annak, hogy az MTA státusza nem marad változatlan. Pálincás József elnökségének a végéig az MTA szinte minisztériumi rangú intézmény volt – legalábbis, ami a kitüntetések adományozását illeti. A mindenkori elnök az MTA székházában maga adhatta át az érdemrendeket kis ünnepség keretében. Amint Lovász László lett az elnök 2014-ben, ezt a jogot egyszerűen elvonták tőle, és az MTA-tól érkező felterjesztések révén megítélt ordókat Kásler vagy Palkovics miniszterektől lehetett átvenni – ráadásul általában anélkül, hogy az MTA vezetőit meghívták volna az aktusra. Tekinthejtük ezt az Akadémia első megaláztatásának, bár ha a jelenből nézünk vissza, megnyugodhatunk, mert minő előrelátásról tanúskodik ez a gesztus: hiszen hol van már az a kutatóhálózat, amelynek kitüntetett munkatársai az elnöktől várhatták a gratuláló kézfogást?

Az értelmiségi függetlenség utolsó bástyái az egyetemek – voltak. Az intézmények mindennapjaitól távol lévő aktuális minisztérium, továbbá a (csekély fizetést ellensúlyozó) közalkalmazotti státusz az oktatóknak a szabadság érzetét biztosította. A helyzet mostanra jócskán megváltozott: a km.-ok beleszólhatnak a vezetők kiválasztásába, a vezetők meg értelemszerűen maguktól is a km.-tagok kegyeit kell keressék. Az EMMI, majd az ITM eddig is sikeresen találta meg a nekik tetsző rektorokat, nem beszélve a kancellárokról, akik gyakorlatilag nem is tartoztak felelősséggel az egyetemeknek. De ami e szintnél lejjebb történt, az mindig egyetemi belügy volt.

Mostantól a km.-ok akár rá is mutathatnak (persze csak titokban) a nekik nem tetsző dékánokra, professzorokra, oktatókra – elég csak egy fulmináns cikket írniuk, teszem azt, az ÉS-ben, ahogy ezt Fleck Zoltán az autonómia elvesztése mellett még sok más szempontot is tárgyaló fontos írásában kifejti.²¹ Mivel pedig az új munkajogi feltételek között a fizetésekhez vagy a munkaszerződésekhez sokkal könnyebb hozzányúlni, az öncenzúrára új aranykor vár. A politikai változásoktól függetlenül bebetonozott km.-ok garantálják a szellemi felügyeletet, amit csak kiegészít a köz- és felsőoktatás mellé 500 milliárdos tőkével és számos ingatlannal odatelepített Mathias Corvinus „kekva”, amely már meg is kezdte az újabb nemzedékek tudat(át)formálását – kétséges tudományos színvonalú társulattal.²²

Ötszáz bizony...

Közben szájtátva figyeljük, hogyan éli túl a megpróbáltatásait az az egyetlen csapat, amely nem volt hajlandó betagozódni a rájuk kényszerített új rendszerbe, vagyis a Színház- és Filmművészeti Egyetemből kivált oktatók és hallgatók.²³ Oktatóikat azzal vádolja az új vezetés, hogy az egyetemet „*minden elemében lepusztult állapotban hagy(ák) hátra, (és) számukra a hallgatók is csak eszközök, akiket lelkiismeret-furdalás nélkül felhasználnak annak érdekében, hogy hátráltassák az SZFE sikeres modellváltását és megújítását*”. Ne rökönyödjünk meg azon, hogy vajon a megújulás ellenzői épp azzal hátráltatnák-e a megújítókat, hogy eltávoznak, inkább olvassuk tovább: „*nagy szomorúsággal vesszük tudomásul, hogy egy önképző egyesület felelőtlenül, egy felsőoktatási akkreditációval nem rendelkező, államilag elismert diplomát kiadni nem jogosult tanfolyamba édesgeti az SZFE diákjait. Ezzel megfosztja őket egy minden elemében megújuló, immár kiemelkedő oktatástechnikai hátteret nyújtó, államilag akkreditált felsőoktatási intézmény, az SZFE képzési lehetőségeitől.*”²⁴

Erre már Enyedi Ildikó türelme is elfogyott: „*Mióta nyilvános lett, hogy a 2019-es filmes évfolyamok is az eredeti curriculum mentén és az eredeti tanáraikkal szeretnék folytatni tanulmányaikat, és ettől az új SZFE-be sok év után végre beömlő pénz és a régóta várt korszerű infrastruktúra sem tudja őket elédesgetni, azóta várok a megszólalóktól egy mondatot, hogy mondják már ki, de mivel senki nem mondja, ezért nem tudom megállni, és ideírom én: Amikor az új SZFE vezetői lekicsinylően úgy fogalmazzak, hogy a diákok egy önképzőköri egyesületet választottak az általuk kínált komoly, elismert, akkreditált, diplomát adó képzés helyett, akkor nem említik, hogy akik ezeket az akkreditációkat megteremtették (egy szak akkreditálása többéves kemény csapatmunka eredménye), jelenleg nem az új SZFE-n tanítanak. Hanem a FreeSZFE nevű önképzőköri egyesületben.*”²⁵

Hogy az Akkreditációs Bizottság (MAB), amelynek kötelessége lesz felülvizsgálni a teljesen megváltozott szakmai tartalmú és oktatói gárdájú szakokat, mit fog dönteni, az a jövő titka. Itt csak arra utalok vissza, hogy a genderszakok 2018-as megszüntetésekor az egyébként nem a bátorságáról elhíresült Magyar Rektori Konferencia is keményebb nyilatkozatot adott ki, mint a szakok alapításával és indításával hivatásszerűen foglalkozó MAB.²⁶ Ami egyelőre garantálva van, az a (feltehetőleg a hallgatóik érdekében) változatlan személyzettel folytatott doktori képzés az SZFE-n. Hogy az SZFE jelenlegi urai miért gondolják, hogy az osztrák, német, svájci vagy lengyel egyetemek diplomái, amiket a FreeSZFE Egyesület diákjai megkaphatnak, nem bírnak állami akkreditációval, nem tudhatom.²⁷ De a CEU-tól kapott támogatással még a teremgondjaik is megoldódtak.²⁸

A néma tartományban a FreeSZFE Egyesület tagjai váltak a walesi bárdokká, egyedül nekik volt merszük nem éljenezni Eduárdot. Ennek viszont az az ára, hogy megszűntek a magyar felsőoktatás részei lenni, azaz lényegében nem lakói a tartománynak.

De van remény?

John Stuart Mill brit filozófus egy 1846-ban írt könyvkritikájában vetette fel, hogy a marathóni csata

fontosabb esemény volt az *angol* történelemben, mint az 1066-os hastingsi (amelyben a normann hódítók legyőzték az angolszászokat; ez nagyjából a magyar honfoglalással összemérhető jelentőségű fordulat volt).²⁹ A pár évtized alatt hatalmas birodalmat építő perzsák egyeduralkodó császáruk, Dareiosz alatt a kisázsiai görög városok felkelését megtorlandó az azokat támogató európai görög városállamokat is uralmuk alá kívánták vetni. És bár Marathónnál i. e. 490-ben egyedül Athén szállt szembe velük, az addig, majd azután is egymással állandó konfliktusban, sőt háborúságban álló legerősebb városok, elsősorban Athén és Spárta, de Korinthosz és Megara is összefogtak, hogy előbb Szalamisznál 480-ban, majd egy évvel később Plataiánál végleg vereséget mérjenek a hódítókra, hogy aztán soha ne térjenek vissza görög földre.

Ha az egymástól oly különböző felfogású, politikai rendszerű városállamok, bár csak rövid időre, nem fognak össze, sugallja Mill, a demokrácia eszméje és gyakorlata örökre elveszett volna.

1 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100020.TV>

2 Meglepő nézeteltérés mutatkozik két főember álláspontja között a tulajdon kérdésében:

<https://jelen.media/interju/stumpf-istvan-az-alapitvanye-az-egyetem-1577>

<http://www.atv.hu/belfold/20210827-gulyas-a-tranziton-az-1200-milliard-nagyon-jelentos-reszet-meg-iden-megkapjak-az-egyetemek>

3

<https://hang.hu/belfold/ma-sem-az-egyetem-falain-belul-sem-azon-kivul-senki-nem-tud-garanciat-nyujtani-s-emmire-122600>

4 <https://novekedes.hu/hirek/palkovics-az-egyetemistak-ketharmada-modellvalto-egyetemen-tanul>

https://hvg.hu/gazdasag/20200703_koltsegvetes_2021_parlament_valsg

A HVG adatai még az ideai számokban is eltérnek a miniszter által közöltektől.

Legutóbb Gulyás Gergely ígért nagy pénzeket – még idénre az előbb idézett helyen:

<http://www.atv.hu/belfold/20210827-gulyas-a-tranziton-az-1200-milliard-nagyon-jelentos-reszet-meg-iden-megkapjak-az-egyetemek>

5 https://hvg.hu/itthon/20210402_Ujabb_vagyonjuttatas_az_alapitvanyi_egyetemeknek

https://hvg.hu/itthon/20210825_444_Romaiparti_telkeket_is_kaptak_az_egyetemi_alapitvanyok

6 <https://k.blog.hu/2021/07/17/kekva>

7

<https://forbes.hu/uzlet/meszaros-lorinc-rahajt-a-tudasra-ot-egyetem-kepzesebe-kutatas-fejlesztesbe-szall-b-e/>

<https://mfor.hu/cikkek/makro/meregdragan-vette-meg-meszaros-lorinctol-az-allam-a-matrai-eromuvet.html>

8

<https://www.napi.hu/tozsdek-piacok/richter-gedeon-reszveny-tozsde-allam-felsooktatas-alapitvany-szemmel-weis-egyetem-egeszsegugy-orvos.734499.html>

9

https://alfahir.hu/2021/04/28/kuratorium_kekva_alapitvany_felsooktatas_varga_judit_varga_mihaly_egyetem_fidesz

10 <https://www.es.hu/cikk/2021-04-09/kenesei-istvan/viszem-a-bankot-viszem-a-palmat.html>

- 11
<https://444.hu/2021/04/27/miniszterek-allamtitkarok-es-kormanybiztosok-kerulnek-a-kiszervezett-egyetem-ek-kuratoriumaiba>
<https://semmelweis.hu/modellvaltas/az-alapitvanyrol/>
- 12 <https://tf.hu/hirek/hirek/13469-sterbenz-tamas-lesz-a-te-uj-rekora>
- 13 <https://forbes.hu/uzlet/fudan-egyetem-elokeszites-szunet/>
- 14
<https://telex.hu/belfold/2021/08/27/benyujtottak-a-fudan-hungary-egyetemert-alapitvany-bejegyzesi-kerel-met>
- 15 <https://hang.hu/belfold/takaro-mihaly-vezenyletevel-alakitjak-at-tanarkepzest-128520>
- 16 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2021/08/imahadjarat-indul-hazank-jovojenek-megmenteseert-1>
Egyébként a Google már 2010-ből is jegyez találatot, de politikai töltettel csak az utóbbi hetekből.
Vö.: <http://www.azidokvege.hupont.hu/11/keresztes-imahadjarat-150>
- 17
<https://www.lira.hu/hu/konyv/ismeretterjeszto-1/tarsadalomtudomany/kulturalis-hadviseles-a-kulturalis-hat-alom-elmelete-es-gyakorlata>
- Ld. még: <https://magyarnarancs.hu/publicisztika/farkas-zsolt-komisszarkultura-iii-resz-241021>
- 18 https://index.hu/belfold/2011/03/20/a_kormany_megtorolta_hogy_leszavaztak_ferihegy_uj_nevet/
- 19
https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Nemzeti_M%C3%BAzeum#Az_int%C3%A9zm%C3%A9ny_vezet%C5%91i
- 20 <https://magyarnarancs.hu/publicisztika/farkas-zsolt-komisszarkultura-iii-resz-241021>
- 21 http://buzs.c3.hu/210102/09_fleck.pdf
- 22 <https://mcc.hu/en/>
- A színvonalról ld. pl.: <https://www.orulunkvincent.hu/orban-havi-tizezer-dollaros-konzervativjai/>
- 23 Ld. ismét Fleck Zoltán írását: http://buzs.c3.hu/210102/09_fleck.pdf
- 24 <https://szfe.hu/hirek/a-szinhaz-es-filmmuveszeti-egyetem-kozlemenye-6/>
- 25 <https://szinhaz.online/enyedi-ildiko-ha-az-szfe-vezetoi-nem-kimondom-en/>
- 26
https://index.hu/belfold/2018/08/14/a_magyar_rektori_konferencia_nem_tamogatja_a_genderszakok_beszatanasat/
<https://qubit.hu/2018/10/16/a-magyar-kormany-eltorolte-a-gender-szakot-a-hazai-egyetemeken>
- A felháborító történetet és előzményeit ld. itt is:
<https://www.es.hu/cikk/2017-03-24/kenesei-istvan/szakok-es-barbarok.html>
<https://www.es.hu/cikk/2018-08-24/kenesei-istvan/zengo-pakad-szavara-jar-hokornyast-.html>
<https://www.es.hu/cikk/2018-09-21/kenesei-istvan/a-legnagyobb-bun-a-gyavasag.html>
- 27 https://hvg.hu/elet/20210317_SZFE_kulfoldi_egyetemek_emergency_exit

28 <https://telex.hu/belfold/2021/08/27/freeszfe-egyesulet-ceu-tantermet-kollegiumot-biztosit>

29 „A görög történelem érdekessége kimerítetlen és kimeríthetetlen. Csupán elbeszélésnek tekintve sem versenghet vele semmilyen más hiteles történelem egyetlen darabja sem. A szereplők, a helyzetek, az események menete egyszerűen eposzba illő. Olyan hősköltemény, amelynek szereplői a népek. Emellett minden más történelem közül, amit ismerünk, ez járt a legtöbb következménnyel ránk, a most élőkre nézve. Az európai nemzetek igazi ősei (...) nem azok, akiknek a véréből származnak, hanem azok, akiknek az örökségük leggazdagabb részét köszönhetik. A marathóni csata, még az angol történelem eseményeként nézve is, fontosabb, mint a hastingsi csata. Ha annak a napnak a kimenetele más lett volna, a britek és a szászok még mindig az erdőkben kóborolnának.” (John Stuart Mill, *Review of Grote's History of Greece*. Ford.: K.I.)